

De culturele en de economische dimensie van beroepsstatus

Harry Ganzeboom, Paul de Graaf en Matthijs Kalmijn*

Summary

The cultural and the economic dimension of occupational status

Research on social stratification largely rests upon the assumption that occupational status is the most important indicator of social position. Research on life styles and life chances shows that this assumption is often not borne out by empirical analyses. The effects of indicators of occupational status have a persistent disposition to vanish or to diminish, once appropriate controls, such as age, education and income are taken into account. This contradicts the main body of sociological theory. In this paper a new quantification of occupational position is developed, based on a hypothesis by Bourdieu on the two-dimensionality of the stratification system in western societies. Bourdieu claims that social status should be partitioned into a cultural and an economic dimension. We develop measures for cultural and economic dimensions of occupational status and apply them to the analysis of effects of occupation on a score of dependent variables: status attainment, intermarriage, consumption, political preferences, cultural behavior and aesthetic preferences. Results show several examples where the economic and cultural dimensions of occupational status have divergent effects.

Inleiding

In veel sociologisch onderzoek naar sociale ongelijkheid wordt het beroep beschouwd als het kenmerk dat de meeste informatie verschaft over iemands

* De auteurs zijn verbonden aan de Vakgroep Theoretische Sociologie en Methodenleer van de Faculteit Sociale Wetenschappen van de RU Utrecht. Graag danken wij de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek, die het uitgevoerde onderzoek ondersteunt (project-nummers 50-202, 50-234 en H50-293). Postadres: Heidelberglaan 2, Postbus 80108, 3508 TC Utrecht.

sociale positie. Het beroep zou de centrale dimensie van sociale ongelijkheid zijn en andere dimensies worden gezien als afgeleide ervan. Van Heek e.a. (1958, p. 12) menen bijvoorbeeld dat 'tijdens het tegenwoordige tijdvak der sociale geschiedenis, de periode van het laat-kapitalisme, de beroepsstratificatie de sociale stratificatie zeer sterk benadert . . . vermoedelijk meer dan rijkdom, macht, opvoeding en geboorte'. Door de Leidse School (Van Tulder, 1962) is verder dan ook het beroepsprestige als de belangrijkste maat van sociale positie gebruikt. Ook in de tweeling-studies van Blau & Duncan (1967) en van Featherman & Hauser (1978) naar de sociale gelaagdheid en de sociale mobiliteit in de Verenigde Staten van Amerika wordt er expliciet van uitgegaan dat de beroepspositie de centrale maat is voor de plaats in de sociale stratificatie. Zoals Blau & Duncan het formuleren (p. 6-7): 'Occupational position does not encompass all aspects of social class, but is probably the best single indicator of it . . . The occupational structure in modern industrial society not only constitutes an important foundation for the main dimensions of social stratification but also serves as the connecting link between different institutions and spheres of social life, and therein lies its great significance.'

Vragen over 'the best single indicator' van sociale ongelijkheid zijn achterhaald sinds in de jaren zestig de multivariate-analysemethoden hun intrede hebben gedaan in de sociale wetenschappen. Deze technieken hebben het mogelijk gemaakt vragen te stellen over het relatieve belang van de verschillende indicatoren van sociale ongelijkheid. In dit artikel gaan we na in hoeverre een van de indicatoren, namelijk de beroepspositie, verbonden is met een aantal leefstijlkenmerken en levenskansen. Daaronder vallen cultuurdeelname en esthetische voorkeuren, politieke affiniteit, trouwpatronen, status- en inkomensverwerving, onderwijskansen en consumptie van luxe-goederen. Als de traditionele sociologische nadruk op de beroepssituatie als beste indicator van de sociale positie juist is, zouden we op elk van deze gebieden een sterke relatie verwachten met de beroepspositie. Als de beroepspositie de centrale dimensie is van sociale ongelijkheid, verwachten we niet alleen dat er een aanzienlijk verband bestaat tussen de genoemde kenmerken en beroepspositie, maar ook dat waargenomen associaties van de kenmerken met andere indicatoren van sociale ongelijkheid, zoals opleiding en inkomen, grotendeels berusten op wederzijdse samenhangen met de beroepspositie. Met andere woorden, als de invloed van de beroepspositie samen met andere indicatoren van sociale ongelijkheid multivariaat wordt onderzocht, zou het beroep het grootste voorspellende effect voor zijn rekening moeten nemen.

Op tal van terreinen is echter gebleken dat deze voorspelling slecht on-

dersteund wordt door onderzoeksuitslagen. Met name de opleiding en het inkomen blijken vaak betere voorspellers te zijn van allerlei afhankelijke variabelen dan het beroep. Weliswaar kunnen inkomenseffecten deels geïnterpreteerd worden als indirecte beroepseffecten omdat het grootste deel van het inkomen via beroepsarbeid verworven wordt, maar als het beroep de centrale en verbindende factor is tussen verschillende instituties en invloedssferen in het sociale leven, zou het ook langs andere dan financiële kanalen invloed moeten uitoefenen. Opleidingseffecten kunnen niet als verborgen beroepseffecten opgevat worden. Vrijwel al het onderwijs wordt genomen vóór de aanvang van de beroepsloopbaan. Daarom leveren onderzoeksuitslagen waaruit blijkt dat het opleidingsniveau een bepaald leefstijlkenmerk of een bepaalde levenskans in hogere mate bepaalt dan de beroepspositie, een tegenspraak op met de traditionele opvattingen over sociale stratificatie.

We sommen hier wat voorbeelden op van onderzoek in Nederland en elders waarin gebleken is dat de beroepspositie vaak een relatief onbelangrijke rol speelt. Cultuurdeelname en esthetische voorkeuren worden voornamelijk gedetermineerd door opleiding (Wippler, 1968); DiMaggio & Useem, 1980; Ganzeboom, 1984). Huwelijkspartners lijken meer op elkaar wat betreft opleidingsniveau dan wat betreft beroepsniveau (De Hoog, 1979; Blau & Schwartz, 1984). De onderwijskansen van de kinderen worden vooral bepaald door de opleiding en niet door het beroep van de ouders (Halsey, Heath & Ridge, 1980; Hauser & Featherman, 1976). Het inkomen speelt de grootste rol als het gaat om het voorspellen van consumptiepatronen (Sobel 1981). Ook in studies op het gebied van waarden en normen kunnen zulke onderzoeksuitslagen aangetroffen worden. Enkele recente voorbeelden hiervan zijn Alwins studie (1984) naar socialisatie en Savages studie (1985) naar post-materialisme. Overeenkomstige Nederlandse onderzoeksuitslagen worden geleverd door Van Deth (1984) en Bosker, Meynen & Van der Velden (1986). De studies van Hyman e.a. (1975, 1979) naar politieke waarden en informatie-zoekend gedrag laten zien dat voor een varia van cognitieve kenmerken en attitudes het opleidingsniveau een aanhoudende invloed heeft en dat deze invloed niet verklaard kan worden door de invloed van beroepsprestige constant te houden.

Al deze onderzoeksuitslagen spreken de stelling tegen dat het beroep de 'best single indicator' is voor sociale klasse. De conclusie dat het opleidingsniveau de rol van beroep als de zwaarst wegende component van sociale ongelijkheid heeft overgenomen, willen we echter vooralsnog niet trekken. Aangezien voor de meeste individuen beroepsuitoefening het aandeel van hun leven vormt dat de meeste tijd vraagt en bij uitstek de plaats is waar in-

teractie met anderen plaatsvindt met alle gevolgen voor normgeleid gedrag, en aangezien in de beroepsarbeid cognitieve vaardigheden worden ontwikkeld die ook buiten de specifieke beroepsarbeid hun invloed hebben, achten we het voorlopig onaannemelijk dat beroepskenmerken geen enkele invloed zouden hebben op zaken buiten de directe beroepssfeer.

Een mogelijke oorzaak van het geringe voorspellend vermogen van de beroepspositie zou gelegen kunnen zijn in de manier waarop deze meestal geïndiceerd wordt. In dit artikel willen we de vraag waarom gebruikelijke indicaties van beroepsposities, met name het prestige ervan, vaak een geringe directe invloed hebben op levenskansen en leefstijlen, proberen te beantwoorden door een vergelijking te maken met een tweedimensionele indeling van beroepen. Deze indeling, waarin een culturele en een economische dimensie is onderscheiden, wordt door ons ontleend aan het werk van Bourdieu (1973, 1984 [1979]). Verschillende publikaties van Bourdieu leveren incidentele suggesties op voor een tweedimensionele indeling van beroepen. Deze worden door ons uitgewerkt tot twee beroepenladders die aan de in Nederland veel gebruikte CBS-beroepenclassificaties zijn gekoppeld. In het analysegedeelte van het artikel worden de volgende vragen beantwoord:

- a. Welke voorspellende kracht heeft een traditionele indicatie van de beroepspositie, het prestige, op een reeks van leefstijlkenmerken en levenskansen?
- b. Hoe groot is de maximale voorspellende kracht van de beroepspositie op deze afhankelijke variabelen?
- c. In hoeverre is het waar dat de door ons opgestelde twee-dimensionele schaling van beroepen een vergroting van de voorspellende kracht van de traditionele indicatie van beroepspositie oplevert en in hoeverre wordt de maximale voorspellende kracht van beroepspositie benaderd?

De culturele en de economische dimensie van beroepsstatus

In de jaren zeventig is door Bourdieu en diverse co-auteurs de gedachte ontwikkeld dat in de samenleving niet alleen financiële middelen aangewend kunnen worden om bepaalde doelen te bereiken, maar dat ook beheersing en kennis van culturele zaken daartoe kunnen dienen. Naast financiële hulpbronnen zouden er culturele hulpbronnen bestaan en naast een gelaagdheid op economisch gebied zou de samenleving een culturele gelaagdheid kennen (Bourdieu & Passeron, 1977 [1970]; Bourdieu, 1973, 1984 [1979]).

Bourdieu's omvattende stratificatie-theorie (1984 [1979]) is opgebouwd als een uitvoerige beschrijving van de differentiatie van leefstijlen en levenskan-

sen, zoals die in hedendaags Frankrijk naar voren komt. Theoretisch kan men Bourdieus voorstelling van zaken zien als een vernieuwde invulling van statusgroepen in de weberiaanse zin (Parkin 1979). Volgens deze gedachten-gang vormen de culturele elite en de economische elite elk een naar buiten toe gesloten segment in de samenleving. De scheiding werkt naar twee kanten. De leden van een statusgroep zetten zich af tegen anderen en doen pogingen om buitenstaanders buiten te houden. Tezelfdertijd hebben de buitenstaanders niet per se het doel contact te zoeken, maar ambiëren ze binnen de eigen sociale omgeving te blijven. De wederzijdse afsluiting kan berusten op een veelheid van mechanismen: netwerken, aanzien en daaraan verbonden normen en verwachtingen, de beheersing van de in de groep geldende gedrags-en omgangscodes en de materiële mogelijkheden die de aan beroepsuitoefening verbonden inkomenspositie biedt, dragen alle ertoe bij de afgeslotenheid van de statusgroep in stand te houden.

De theorie is het verst uitgewerkt op onderwijssociologisch gebied (Bourdieu & Passeron 1977 [1970]). Volgens Bourdieu wordt de ongelijkheid van onderwijskansen vooral gereguleerd door de culturele gelaagdheid. Onderwijskansen zouden voor het grootste deel bepaald worden door de mate waarin men de beschikking heeft over 'cultureel kapitaal'. Niet financiële drempels maar (zelf)selectie op basis van culturele eigenschappen zouden onderwijscarrières bepalen. Deze theorie is gebaseerd op de waarneming dat leerlingen die de hoogste opleidingsniveaus bereiken over het algemeen cultureel actiever zijn dan andere leerlingen en dat ook de ouders van zulke leerlingen meer culturele activiteiten ten toon spreiden. Algemener, dat zij die relatief gunstige posities in het onderwijs innemen, een andere smaak hebben dan anderen. Behalve aan smaak op cultureel gebied kan bij cultureel kapitaal gedacht worden aan linguïstische capaciteiten en verwachtingspatronen.

In hoeverre cultureel kapitaal onderwijskansen beïnvloedt, wordt door Bourdieu niet onderzocht met een multivariaat model waarin naast indicatoren voor cultureel kapitaal de ouderlijke opleidings- en beroepsniveaus zijn opgenomen. Het gevaar van zo'n beperkte onderzoeksopzet is dat statistische associaties als directe effecten worden geïnterpreteerd. Kortgeleden hebben DiMaggio (1982) en DiMaggio & Mohr (1985) met meer valide onderzoeksontwerpen zulke directe effecten wél gevonden. Voor Nederland hebben Ganzeboom (1984) en De Graaf (1985, 1986) het bestaan van deze effecten laten zien.

Behalve op de onderwijssociologie betreft Bourdieu zijn ideeën over culturele hulpbronnen op een groot aantal andere facetten van levenskansen en leefstijlen. Cultuurdeelname, consumptiepatronen, politieke attitudes, esthe-

tische voorkeuren, eet- en kleedgewoonten, etiquette, manieren en omgangsvormen worden alle als sociale codes van maatschappelijke groepen beschouwd. De beheersing van zulke rituelen zou de voornaamste hulpbron in het maatschappelijk verkeer zijn.

Naast het onderscheid dat gemaakt kan worden op grond van culturele verworvenheden, gaat Bourdieu in op verschillen in economisch opzicht. Ook economische hulpbronnen zouden invloed uitoefenen op leefstijlkenmerken en levenskansen. Naast de financiële omstandigheden kunnen ook bekendheid met monetaire zaken en posities in de arbeidsdeling meespelen en kan men een economische (materialistische) leefstijl voeren.

Zowel in de culturele als in de economische gelaagdheid kan een elite onderscheiden worden. De culturele elite wordt gekenmerkt door hoge deelnamecijfers aan prestigieuze culturele activiteiten (vooral aan de avant-garde vormen daarvan), door linkse en liberale politieke opvattingen, door vrije maar tegelijkertijd bestudeerde omgangsvormen. Vertegenwoordigers van de culturele elite kunnen vooral gevonden worden in de 'new class', de bureaucraten, hoofdarbeiders in het algemeen en intellectuelen in het bijzonder (Brint, 1984). De leden van de 'new class' genieten voordelen die zich niet laten terugvoeren op eigendomsverhoudingen. De culturele elite slaagt er op haar eigen wijze in haar levenskansen te beheersen. In Nederland heeft De Swaan in een opstel over ontwikkelingen in kunst en publieksgroepen gebruik gemaakt van Bourdieus notie van het bestaan van een culturele elite of 'new class', die hij cultureel kapitalisten noemt (De Swaan, 1985). De Swaan (p. 16) zegt over deze nieuwe klasse:

'De nieuwe groepering is niet scherp te onderscheiden van andere maatschappelijke categorieën, maar eigenaardig is ze. Mensen met een universitaire opleiding horen er zeker toe, mensen met alleen lagere school even stellig niet. Academici in dienstbetrekking horen er duidelijker toe dan academisch gevormde zelfstandigen die als ondernemers voor eigen rekening opereren. (Maar veel vrij gevestigde academici, zoals artsen, zijn alleen in schijn vrije ondernemers, in feite hebben ze een van staatswege gegarandeerd inkomen met ruim recht van bijverdienste binnen een strikt arbeidsreglement.) Academici die werken binnen het staatsapparaat en zijn filialen, zoals onderwijs, gezondheidszorg en sociale dienstverlening, zijn er stelliger toe te rekenen dan de economen, ingenieurs, technici en managers die werken in grote ondernemingen en die zich wat meer oriënteren op de ondernemers die daar de dienst uitmaken. "Humanistische intellectuelen" zijn er nauwer bij betrokken dan de "technische intelligentsia". Deze hoog opgeleide "loonafhankelijken" zijn ook te zien als een "professional managerial class", voor zover zij hun academische deskundigheid en hun organisatorische connec-

ties aanwenden in de vorming en het beheer van verschillende categorieën cliënten die op hun diensten aangewezen zijn.'

Volgens Bourdieu zou de economische elite in tegenstelling tot haar culturele pendant niet zozeer worden gekenmerkt door hoge opleidingsniveaus in het algemeen vormend onderwijs. De kinderen van de economische elite doen hun intrede op de arbeidsmarkt vaak al op jongere leeftijd of gaan naar scholen die gerelateerd zijn aan het economische systeem. Ook de economische elite heeft een specifieke leefstijl: de culturele voorkeur gaat uit naar het traditionele, politiek is ze ongeïnteresseerd of conservatief en haar manieren, conventies en smaak zijn strikt traditioneel. Aan de top van de economische ladder vinden we de eigendomselite. Bovendien treffen we daar de economische en technische staf van grote ondernemingen en beoefenaren van vrije beroepen aan.

In zijn empirisch onderzoek gebruikt Bourdieu meestal de beroepspositie als indicator voor de economische of culturele status van een individu. Elk beroep krijgt een plaats op twee imaginaire beroepenladders, een economische en een culturele. De beroepenladders staan niet los van elkaar, slechts bovenaan zijn ze tamelijk onafhankelijk. Lage statusgroepen zoals handarbeiders hebben lage scores op beide ladders, maar in de midden en hogere lagen kunnen beroepsgroepen aangetroffen worden die zich in het bijzonder op het culturele of op het economische terrein bewegen. Voorbeelden van beroepen met een relatief hoge economische status en een relatief lage culturele status zijn de beroepen uit het zakenleven en die uit de oude middenklasse: de commerciële middenstand, zelfstandige handwerkslieden en overige kleine zelfstandige eigenaren. Daarentegen hebben het (lager) onderwijzend personeel en kunstenaars veel culturele en weinig economische status. De elite op de culturele ladder wordt gevormd door het wetenschappelijke universiteitspersoneel en door academisch gevormden in de humaniora, terwijl de economische elite bestaat uit de hogere functionarissen in het bedrijfsleven en de financiële wereld. Het is niet noodzakelijk dat groepen op slechts één van beide ladders hoog scoren: beroepen als medisch specialist of hoogleraar nemen op beide ranglijsten hoge posities in.

Het meten van culturele en economische beroepsstatus

Bourdieu geeft in zijn werk geen gedetailleerde lijsten van de culturele en economische beroepenladders. Over het algemeen worden slechts enkele beroepsgroepen geëtiketteerd als behorende tot de economische of de culturele elite (of juist niet) en zijn de analyses steeds explorerend van aard. De enige

multivariate techniek die toegepast wordt is de niet-lineaire principale componenten analyse ('analyse des correspondences'), waarin persoonskenmerken (opleiding, beroep, leeftijd en regio) samen met leefstijlkenmerken zodanig geschaald worden dat de eerste twee of drie principale componenten maximale variantie hebben. De resultaten worden globaal en grafisch weergegeven. De grafieken leveren een topologie op van persoons- en leefstijlkenmerken, welke veel lijkt op de resultaten van een exploratieve cluster- of factoranalyse (bijvoorbeeld Bourdieu 1984 [1979], p. 128-129). Bourdieu geeft aan deze grafische weergaven simultane interpretaties van hypothesen en data hetgeen tot cirkelredeneringen leidt.

We menen dat het een vooruitgang zou zijn als de analyses zouden beginnen met expliciet gekwantificeerde rangordes van beroepen op beide dimensies. We zullen hiertoe de beroepen schalen via beoordeling. We bouwen hiermee voort op een eerdere beoordeling van een geringer aantal beroepen op hun culturele en economische status door Kalmijn & Batenburg (1986).

De keuze van de beoordelaars van beroepen is hierbij enigszins problematisch. Waar beroepsprestige uit de aard van de zaak het beste bepaald kan worden door individuen uit de samenleving voor welke de prestigeschaal moet gelden, ligt deze procedure bij de culturele en economische dimensies van beroepsstatus niet voor de hand. Het onderscheid tussen economische en culturele status berust niet (alleen) op maatschappelijk aanzien en verwachtingen, maar eveneens op verschillen in hulpbronnen, vaardigheden, netwerken en zelfpercepties. Als beroepen beoordeeld dienen te worden op de culturele en economische vaardigheden die de beoefenaren ervan hebben, kunnen deskundigen dit beter dan leken. In dit stadium van ons onderzoek willen we onszelf als zulke deskundigen voorstellen. De drie auteurs (en een vierde sociale wetenschapper) hebben op basis van het werk van Bourdieu en aan de hand van door hem gepresenteerde onvolledige categorisering van beroepen beoordeeld naar culturele en economische status. We willen benadrukken dat de hier ontwikkelde schalen een voorlopig karakter hebben en uitsluitend dienen om hypothesen omtrent de effecten ervan in empirisch onderzoek aan een eerste beproeving te kunnen onderwerpen.

De beoordeling werd als volgt uitgevoerd. De vier-cijferige CBS-classificatie van beroepen (CBS, 1984) bevat 317 beroepsgroepen, die onderverdeeld zijn in 898 beroepstitels. Wij hebben deze teruggebracht tot 161 groepen, die zoveel mogelijk homogeen zijn wat betreft economische en culturele status. De vier beoordelaars hebben op beide terreinen scores toegekend aan elk van deze 161 beroepsgroepen. Daarbij gaven ze een beoordeling op grond van de volgende omschrijvingen van economische en culturele status. Culturele beroepen werden gekarakteriseerd als 'beroepen met daaraan ver-

bonden beheersing van het geschreven woord, culturele kennis en creatieve en kunstzinnige vaardigheden'. Economische beroepen werden omschreven als 'beroepen die kennis van handel en economie, commerciële vaardigheden en financiële beloningen met zich meebrengen'. De beoordelaars vonden mede houvast aan enkele meer gedetailleerde beroepenlijsten van Bourdieu. De fijnste uiteenlegging van beroepsgroepen bij Bourdieu beslaat echter slechts een vijftiental categorieën in volgorde van bezit van cultureel kapitaal en die categorisering wordt slechts bij één analyse (muzikale voorkeur) gebruikt (Bourdieu, 1984 [1979]: 17).

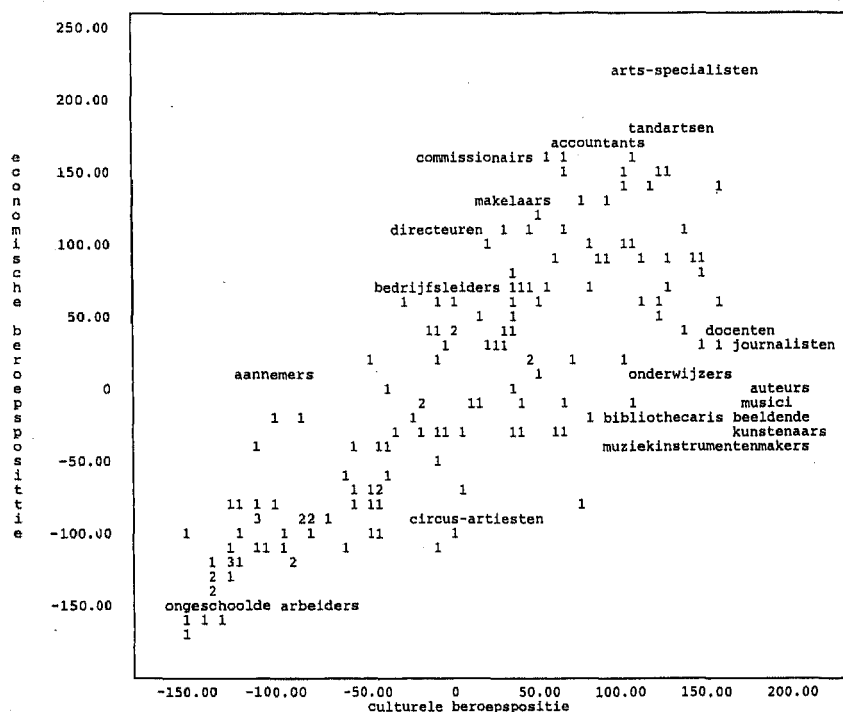
De vier beoordelaars bleken het onderling in hoge mate eens te zijn. De gemiddelde correlatie tussen de beoordelaars bedroeg 0.79 voor de economische dimensie en 0.75 voor de culturele dimensie. De betrouwbaarheden (Cronbachs α) bedroegen $\alpha = 0.94$ voor de economische en $\alpha = 0.92$ voor de culturele dimensie.

De twee schalen blijken in aanzienlijke mate met elkaar samen te hangen. De correlatie over de 161 beroepsgroepen is 0.77. In figuur 1 wordt een strooidiagram weergegeven van de 161 beroepsgroepen over beide dimensies. Zoals verwacht heeft het plaatje de vorm van een kegel: de correlatie tussen beide dimensies is alleen laag in de hogere regionen. In figuur 1 worden tevens enkele beroepstitels weergegeven. Zoals verwacht vinden we de beroepen die een relatief hoge positie op de culturele ladder innemen maar een relatief lage positie op de economische ladder vooral in de kunstsector, het onderwijs en de wereld van het geschreven woord. Andersom vinden we beroepen die meer economisch dan cultureel zijn vooral in het bedrijfsleven en in de financiële wereld. Beroepen waarin de arbeid vooral ongeschoold is, worden links onder in het diagram aangetroffen. De volledige schalen en een hercodering van de 4-cijferige CBS-beroepenclassificatie naar de culturele en economische schaling van beroepen zijn bij de auteurs aan te vragen.

Gegevens

De gegevens die we gebruiken om de effecten van de beroepspositie op verschillende leefstijlkenmerken en levenskansen te berekenen, komen uit drie bronnen. Ten eerste hebben we gegevens uit het door het Centraal Bureau voor de Statistiek gehouden Leefsituatieonderzoek 1977 (in het vervolg LS077). Dit bestand betreft een representatieve steekproef uit de Nederlandse bevolking en bevat gegevens over de beroepspositie van de respondent, van zijn of haar partner en vader (alle in 4-cijferige CBS-coderingen), de opleidingsniveaus van respondent, partner en ouders, de inkomenssitua-

Figuur 1. Strooidiagram van culturele beroepspositie (horizontaal) versus economische beroepspositie (verticaal), voor 161 beroepsgroepen (scores met factor 100 vermenigvuldigd)

tie in het huishouden van de respondent en verder gegevens die indicaties geven over cultuurdeelname, politieke voorkeur en consumptie van luxe-goederen.

Het tweede databestand, dat we verder UTRECHT zullen noemen, is het resultaat van een door de eerste auteur in 1984 en 1985 gehouden survey met een steekproef uit de bevolking van de stad Utrecht. In dit survey is gedetailleerde informatie verzameld over verschillende culturele activiteiten en voorkeuren van traditionele dan wel moderne kunst. Ook hier zijn gegevens over beroepen gecodeerd in de 4-cijferige CBS-classificatie.

Eén van de belangrijkste hypothesen van Bourdieu, dat schoolprestaties van kinderen vooral afhangen van de ouderlijke positie in het culturele veld, toetsen we aan de hand van een derde databestand, de zogenaamde MEYNEN-data (vgl. Meynen, 1979, 1984). Deze gegevens zijn in eerste in-

stantie verzameld om de schoolloopbaan van kinderen in het lager onderwijs in kaart te brengen. Van zowel vader als moeder zijn de opleidingsniveaus bekend en van de vader is ook het beroep bekend. Verder is van de leerlingen op verschillende momenten het prestatieniveau gemeten. Wij zullen onze analyse beperken tot het prestatieniveau dat de leerlingen aan het einde van het (oude) basisonderwijs hebben bereikt.

Teneinde moeilijkheden met ontbrekende waarden te voorkomen, hebben we gegevens van personen zonder beroepsscore niet geanalyseerd. Personen die geen beroepsarbeid uitoefenden op het tijdstip van het survey hebben òf hun laatst uitgeoefende beroep toegewezen gekregen, òf het beroep van hun echtgenoot, en wel het beroep met de hoogste prestige-score. Ten slotte hebben we de analyses van de LS077- en de UTRECHT-data beperkt tot personen van 25 tot en met 64 jaar. Personen onder de 25 hebben vaak hun opleiding nog niet beëindigd en het afzien van deze selectie zou tot gevolg hebben dat hoog opgeleiden ondervertegenwoordigd zijn in de analyses. Gepensioneerden ontwikkelen een specifieke leefstijl waarin het in het verleden uitgeoefende beroep vermoedelijk een afnemende rol speelt. De uiteindelijke steekproefgrootte is 2662 voor de LS077-data, 353 voor de UTRECHT-data en 426 voor de MEYNEN-data.

Modellen

We gebruiken drie multi-pele regressievergelijkingen om het belang van beroepspositie op aspecten van leefstijl en levenskansen te bepalen. Het verschil tussen de modellen ligt in de wijze waarop de beroepspositie geïndiceerd is.

I. Het eerste model is het *traditionele beroepsmodel*. In dit model wordt de beroepspositie geïndiceerd via een beroepsprestigeschaal. We gebruiken een recent voor Nederland ontwikkelde beroepsprestigeschaal, de Ultee-Sixma-schaal (Sixma & Ultee, 1983). Deze recente op de Nederlandse situatie toegesneden schaal hangt sterk samen met andere binnen- en buitenlandse beroepsprestigeschalen. Het effect van het beroepsprestige wordt berekend met behulp van multi-pele regressie-analyse waarbij statistisch de invloed van sekse, opleiding, huishoudinkomen en leeftijd constant wordt gehouden. Als onze vermoedens juist zijn, is het effect van beroepsprestige steeds ondergeschikt aan de effecten van opleiding of inkomen.

II. Vervolgens schatten we het effect van de beroepspositie via het *optimale*

schalingsmodel. De optimale schaling is gemaakt door eerst een regressieanalyse uit te voeren met de controle-variabelen plus 160 dummy-variabelen voor de 161 beroepsgroepen en vervolgens een variabele te construeren die voor elke beroepsgroep de waarde krijgt van de (ongestandaardiseerde) regressie-coëfficiënt van de bijbehorende dummy-variabele uit de regressievergelijking. Daarna wordt opnieuw een regressievergelijking berekend met de nieuw geconstrueerde variabele in plaats van de 160 dummy-variabelen. De regressie-coëfficiënt van deze variabele heet een 'sheaf'-coëfficiënt (Heise, 1972). De effecten van de andere variabelen blijven gelijk. Het voordeel van deze sheaf-coëfficiënt ten opzichte van de 160 dummy-variabelen is dat deze in één oogopslag duidelijk maakt hoe groot het effect van een optimaal geschaalde variabele zou zijn. Geen enkele andere schaling levert een hogere regressie-coëfficiënt op.

Een nadeel van de gevolgd procedure is dat de verklaarde variantie in de vergelijking met de 'optimale schalingsvariabele' beïnvloed wordt door kanskapitalisatie. Hoe minder waarnemingen per beroepsgroep, des te ernstiger is de vertekening. Een correctie voor dit verschijnsel bestaat eruit de 'adjusted' verklaarde variantie te berekenen in de oorspronkelijke vergelijking met de dummy-variabelen.

Als de beroepspositie de betrokken afhankelijke variabele beter kan voorspellen dan beroepsprestige, moet de 'sheaf'-coëfficiënt van de beroepspositie groter zijn dan het effect van beroepsprestige. Een andere voorwaarde is dat de 'adjusted' verklaarde variantie van het optimale schalingsmodel hoger is dan die van het traditionele beroepsmodel.

III. Ten slotte berekenen we het *twee-dimensionele beroepsmodel*, dat als voorspellende variabelen de controlevariabelen plus de twee door ons ontwikkelde schalen voor economische en culturele beroepsstatus bevat. Van dit model verwachten we dat het een grotere voorspellende kracht op de leefstijlkenmerken en levenskansen heeft dan het traditionele beroepsmodel en dat dit model het optimale schalingsmodel benadert. Verder verwachten we dat of het effect van de ene dimensie positief is en het effect van de andere dimensie afwezig is, of dat de effecten van de twee dimensies van de beroepspositie verschillend van teken zijn.

Analyses

In deze paragraaf zullen per afhankelijke variabele de drie modellen worden gepresenteerd.

Tabel 1. Regressies (gestandaardiseerd) van consumptie van luxe goederen en van cultuurparticipatie op sekse, leeftijd, opleiding, inkomen en verschillende hercoderingen van de beroepspositie, LS077-data, N = 2662

Onafhankelijke variabelen	a. consumptie luxe goederen			b. cultuurparticipatie		
	I	II	III	I	II	III
sekse	.01*	.00*	.00*	-.09	-.08	-.10
leeftijd	-.06	-.05	-.06	-.05	-.03*	-.04
opleiding	.08	.10	.09	.32	.26	.27
inkomen	.26	.25	.26	.16	.09	.10
beroepsprestige	.15			.10		
optimale schaling beroep		.25			.30	
culturele status			-.03*			.28
economische status			.16			-.05*
R ² (adjusted)	.17	.18	.17	.24	.27	.26

* niet significant, p. > .05

1. Consumptie van luxegoederen

Het voeren van een materialistische leefstijl wordt gemeten via het aantal luxueuze consumptiegoederen dat aanwezig is in het huishouden van de respondent. Deze informatie wordt geboden door de LS077-gegevens. De te analyseren schaal bestaat uit een telling van het aantal van de volgende consumptie-goederen dat men in bezit heeft: dia- en filmapparatuur, tweede woning, caravan, boot, auto en afspeelapparatuur.

Tabel 1a geeft de regressie-vergelijkingen. Het traditionele beroepsmodel laat zien dat de economische leefstijl het best voorspeld wordt door het inkomensniveau. Na het inkomensniveau speelt het beroepsprestige de belangrijkste rol. Zoals al eerder aangegeven kan het inkomenseffect een indirect beroepseffect zijn. Introductie in het model van de optimale schaling van de beroepspositie laat echter zien dat er nog nader aan te wijzen effecten van het beroep op de economische leefstijl bestaan, al benadert het beroepsprestige de optimale schaling vrij goed. Omdat de 'adjusted' verklaarde variantie in het optimale schalingsmodel een stijging ten opzichte van het traditionele beroepsmodel laat zien, is de introductie van de optimale schaling in ieder geval substantieel. In het tweedimensionele beroepsmodel wordt de beroepspositie spaarzamer gehercodeerd. Vergelijking III uit tabel 1a laat zien dat de tweedimensionele indicatie van het beroep de variantie niet beter dekt dan het prestige, maar ook dat het effect van beroepsprestige geheel is toe te schrijven aan de economische dimensie van de beroepsstatus. Het effect van

de culturele status verschilt niet significant van nul, terwijl het effect van de economische status vrijwel gelijk is aan dat van beroepsprestige. Deze onderzoeksuitslag vormt een ondersteuning van de theorie. Wel blijft ook in het tweedimensionele beroepsmodel het inkomensniveau de belangrijkste voorspeller van de economische leefstijl.

2. Cultuurdeelname en esthetische preferenties

In deze paragraaf toetsen we of verschillende uitingen van de culturele leefstijl, welke centraal staan bij het idee 'cultureel kapitaal', positief afhangen van de culturele beroepsstatus en niet, of negatief, van de economische beroepsstatus.

De belangrijkste afhankelijke variabele is cultuurdeelname. Deze is gemeten door een schaal te construeren aan de hand van een aantal culturele activiteiten als theater-, concert- en museumbezoek, leesgedrag en het bespelen van een muziekinstrument. In tabel 1b worden voor de LS077-data schattingen gepresenteerd van het effect van de controle-variabelen en de beroepspositie op cultuurdeelname. Het traditionele beroepsmodel laat zien dat het opleidingsniveau de belangrijkste voorspeller is van cultuurdeelname en dat daarnaast in afnemende mate inkomen, beroepsprestige, sekse en leeftijd een rol spelen. Individuen met een hoger inkomen, een hoger beroepsprestige, met een lagere leeftijd en van het vrouwelijke geslacht blijken cultureel actiever te zijn dan anderen. Uit vergelijking II, waarin het effect van een optimale beroeps codering wordt berekend, blijkt dat er een effect van 0.30 bereikt had kunnen worden. Dit is een aanzienlijke verhoging ten opzichte van wat beroepsprestige oplevert. Uit de schattingen van het tweedimensionele beroepsmodel blijkt dat er geen effect uitgaat van de economische schaal, maar een groot effect van de culturele schaal. Het effect van 0.28 is vrijwel gelijk aan het effect van de optimale codering van de beroepspositie. Meer dan de culturele schaal biedt, is blijkbaar niet te voorspellen uit beroepsposities. Ook blijkt dat de culturele beroepsstatus een even groot effect heeft als het opleidingsniveau.

De modellen voor de overige afhankelijke variabelen worden samengevat in tabel 2. Nog steeds wordt constant gehouden op de invloed van eerder genoemde controlevariabelen, maar om spaarzaam met de geboden ruimte om te gaan, worden de effecten van de controlevariabelen niet langer weergegeven. Wanneer de niet gerapporteerde effecten interessant zijn, worden ze nog wel kort besproken. De volledige tabellen zijn beschikbaar en kunnen worden aangevraagd.

Tabel 2. Regressiecoëfficiënten (gestandaardiseerd) van verschillende hercoderingen van de beroepspositie op verschillende leefstijl- en levenskansvariabelen constant gehouden op de invloed van sekse, leeftijd, opleiding en inkomen¹ (adjusted verklaarde variantie tussen haakjes); UTRECHT-data, N = 308; LS077-data, N = 2662; MEYNEN-data, N = 426

Afhankelijke variabelen	I		II		III	
	beroepsprestige	optimale schaling	culturele status	economische status		
UTRECHT						
a. cultuurparticipatie	.14 (.27)	.43 (.24)	.18**	-.00*	(.27)	
b. culturele kennis	.09* (.37)	.37 (.33)	.11*	.03*	(.37)	
c. traditionele culturele activiteiten	-.05* (.11)	.47 (.11)	.14*	-.06*	(.11)	
d. moderne culturele activiteiten	.07* (.28)	.41 (.25)	.22	-.03*	(.30)	
e. culturele normen	.01* (.14)	.47 (.15)	.23	-.10*	(.30)	
f. esthetische voorkeur voor moderne kunst	-.13* (.29)	.46 (.33)	.23	-.07*	(.30)	
LS077						
g. politieke voorkeur (links/rechts)	.08 (.03)	.36 (.10)	-.29	.31	(.06)	
h. opleiding respondent	.14 (.29)	.26 (.31)	.10	.09	(.30)	
i. beroepsprestige respondent	.12 (.40)	.22 (.41)				
j. culturele beroepspositie respondent		.22 (.47)	.22	-.07	(.40)	
k. economische beroepspositie respondent		.24 (.36)	.08	.08	(.35)	
MEYNEN						
l. schoolprestatieniveau kind	.03* (.21)	.26 (.22)	.20	-.06	(.23)	

¹ controlevariabelen: a. t/m g. leeftijd, sekse, inkomen, opleiding

h. leeftijd, sekse, vaders opleiding, moeders opleiding

i., j. en k. leeftijd, sekse, vaders opleiding, moeders opleiding, opleiding

l. sekse, vaders opleiding, moeders opleiding

* niet significant, $p > .10$

** niet significant, $.10 > p > .05$

De UTRECHT-data leveren aanvullende en meer gedetailleerde gegevens over specifieke uitingen van cultuurdeelname: verschillende vormen van cultuurdeelname, culturele kennis, culturele normen en traditionele versus meer moderne esthetische voorkeuren. Deze analyses worden gepresenteerd in tabellen 2a tot en met 2f. Vooraf dient opgemerkt te worden dat de coëfficiënten van de optimaal geschaalde beroepspositie in de modellen voor de UTRECHT-data tamelijk groot zijn. We moeten dit toeschrijven aan de kleinere steekproef. Uit het feit dat de 'adjusted' verklaarde variantie in het

optimale schalingsmodel meestal vrij klein is, kan worden opgemaakt dat er sterk gekapitaliseerd is op toeval.

In tabel 2a wordt eerst cultuurdeelname, op dezelfde manier gemeten als voor de LS077-data, geanalyseerd. De resultaten komen grotendeels overeen. In de Utrechtse steekproef speelt het beroepsprestige een relatief geringe rol. Het tweedimensionele beroepsmodel laat ook voor deze gegevens zien, dat de economische status geen effect heeft op cultuurdeelname, terwijl de culturele status wel een effect heeft. Dat laatste effect is echter niet zo groot als in de landelijke steekproef.

Vervolgens kijken we naar de culturele kennis van de Utrechtse onder-vraagden (tabel 2b). Deze is gemeten aan de hand van 42 items die betrekking hebben op de herkenning van schilders, een periode bestrijkend van de 17e eeuw tot heden, op kennis van stijlen van architectuur en op kennis van klas-sieke muziek. Het traditionele beroepsmodel leert dat het beroepsprestige een gering effect heeft. De effecten van de culturele en economische status zijn in de verwachte richting, maar niet significant. Het effect van de cultu-rele beroepsstatus is iets groter dan dat van beroepsprestige, terwijl het effect van de economische status vrijwel gelijk aan nul is.

In tabellen 2c en 2d worden de culturele activiteiten van de respondent uit-gesplitst naar de mate van traditionaliteit. Traditionele cultuurparticipatie bestaat uit het bezoek aan uitvoeringen van klassieke muziek, tentoonstellin-gen en musea met oudere beeldende kunst en uit bezoek aan musical, cabaret en volkskunst; moderne kunst bestaat uit het bezoek aan musea en ten-toonstellingen met hedendaagse kunst, aan jazz-concerten en modern thea-ter. De schattingen voor het traditionele beroepsmodel laten zien dat voor beide vormen van deelname aan kunst geldt dat het beroepsprestige van de respondent geen enkele rol speelt. Kijken we naar het twee-dimensionele be-roepsmodel dan blijkt dat de culturele status met name een belangrijke rol speelt voor deelname aan moderne culturele activiteiten: het effect bedraagt 0.22. Het effect van de culturele status op deelname aan traditionele kunst van 0.14 is niet significant. Voor beide vormen van cultuurdeelname zijn de effecten van de economische beroepsstatus vrijwel gelijk aan nul. In over-eenstemming met de theorie zijn de effecten van de culturele beroepsstatus steeds positief en groter dan de effecten van het beroepsprestige. In het feit dat dit verschil voor moderne cultuur groter is dan voor traditionele cultuur, kan men een bevestiging van Bourdieus hypothesen zien.

In tabel 2e worden 'culturele normen' geanalyseerd. Deze zijn gemeten aan de hand van de mate van cultuurdeelname die de respondent karakter-ristiek acht voor de mensen met wie hij of zij veel omgaat en aan de hand van het belang dat de respondent hecht aan het bijbrengen van goede smaak in de

opvoeding. Het traditionele beroepsmodel geeft aan dat het beroepsprestige geen effect heeft op de culturele normen. De culturele beroepsstatus blijkt echter een aanzienlijk effect te hebben.

Ten slotte wordt voor de UTRECHT-data nagegaan wat iemands beroepspositie te maken heeft met zijn esthetische voorkeuren op een traditioneel-modern continuüm (tabel 2f). Hiervoor is een schaal ontwikkeld waarin de voorkeur voor schilderijen van drie 'moderne' Nederlandse schilders wordt afgezet tegen de voorkeur voor drie oudere schilders, respectievelijk schilderijen van Mondriaan, De Kooning en Appel en schilderijen van Dou, Vermeer en Israëls. De resultaten van tabellen 2a tot en met 2e herhalen zich: terwijl het beroepsprestige een gering effect heeft, is de rol van de economische beroepsstatus onbetekenend en heeft de culturele status een groot effect.

De resultaten komen grotendeels overeen met de voorspellingen uit de theorie. Wel dient opgemerkt te worden dat de (niet gerapporteerde) effecten van het opleidingsniveau niet door de culturele beroepsdimensie overgenomen worden en dat de opleiding meestal de belangrijkste determinant van de verschillende uitingen van culturele kennis en smaak blijft.

3. Politieke voorkeur

Nu we de relevantie van het onderscheid van de beroepspositie in een culturele en een economische dimensie hebben kunnen aangeven voor de corresponderende aspecten van leefstijl gaan we over tot een aspect dat geen direct verband met deze dimensies heeft: politieke voorkeur (tabel 2g). In het LS077-onderzoek is de respondenten gevraagd aan te geven naar welke politieke partij hun voorkeur uitging. Wij hebben deze geschaald op een links/rechts-dimensie (volgens Van der Eyk & Niemöller, 1983). Het lage percentage verklaarde variantie van het traditionele beroepsmodel geeft aan dat de politieke voorkeur slechts in zeer geringe mate voorspeld wordt door leeftijd, opleidingsniveau, inkomensniveau en beroepsprestige. Mensen met een hoger beroepsprestige stemmen iets rechtser dan anderen. De coëfficiënt van de optimale schaling geeft aan dat het zeer goed mogelijk is een hercodering van de beroepspositie te vinden die een direct effect heeft op de politieke voorkeur. Ook de 'adjusted' verklaarde variantie van vergelijking II is veel hoger dan die van vergelijking I. Het maximaal te bereiken effect van de beroepspositie is 0.36. Het beroepsprestige raapt hier slechts 0.08 van op. Het tweedimensionele beroepsmodel ten slotte laat zien dat, zoals verwacht, individuen meer rechts stemmen als ze een hogere positie op de economische beroepenladder innemen en meer links stemmen als ze zich hoger op de cul-

turele ladder bevinden. Beide effecten hebben een aanzienlijke kracht (0.31 versus -0.29). Dat beide effecten van ongeveer dezelfde grootte zijn, had tot gevolg dat het beroepsprestige slechts een gering effect vertoonde.

4. Het statusverwervingsmodel

Vervolgens stellen we het statusverwervingsmodel (Blau & Duncan, 1967) aan de orde, waarin de intergenerationele verbanden tussen opleidingsniveaus en beroepsposities causaal geanalyseerd worden. Eerst gaan we na welke invloed de verschillende hercoderingen van de beroepspositie van de ouders hebben op het opleidingsniveau van de respondent (tabel 2h). We gebruiken hiervoor de gegevens uit het LS077-bestand. Het traditionele beroepsmodel laat zien dat het beroepsprestige van de vader van de respondent slechts een tamelijk geringe rol speelt als het erom gaat het opleidingsniveau van de respondent te voorspellen. Het optimale schalingsmodel leert vervolgens dat de beroepspositie van de vader zelfstandig slechts iets meer variantie kan binden dan beroepsprestige alleen. De coëfficiënten van zowel culturele als economische beroepsstatus zijn positief. Dit is in tegenspraak met de verwachtingen. Het ouderlijk opleidingsniveau speelt de belangrijkste rol bij het verklaren van het behaalde opleidingsniveau van de respondent (de opleidingseffecten zijn in alle regressievergelijkingen ongeveer 0.50 groot).

In tabellen 2i, 2j en 2k wordt het verworven beroep van de respondent in verband gebracht met gegevens over zijn sociaal-economische achtergrond en zijn eigen opleidingsniveau. De drie tabellen dienen in onderling verband bekeken te worden. Voor beroepsprestige, culturele en economische beroepsstatus geldt alle drie dat de coëfficiënt van een optimale schaling van het beroep van de vader van de respondent ongeveer 0.22 bedraagt. Vergelijking I van tabel 2i leert dat het beroepsprestige van de vader van de respondent een effect heeft van 0.12 op het beroepsprestige van de respondent en daarmee een tamelijk groot deel van de maximale werking van het beroep van de vader oppikt. Vergelijking III van tabel 2j laat zien dat de culturele beroepsstatus van de vader een effect heeft van 0.22 op de culturele beroepsstatus van de respondent en dat de economische status van de vader een effect van -0.07 heeft. Een betere hercodering van het beroep van de vader dan de culturele status is derhalve niet te maken als het erom gaat de culturele beroepsstatus van de respondent te voorspellen. Tabel 2k laat zien dat dit verhaal er voor de economische beroepsstatus van de respondent anders uitziet. De culturele en de economische beroepsstatus van de ouders hebben, tegen de verwachting in, beide een even sterk positief effect op de economische beroepsstatus van de respondent. De effecten van het opleidingsniveau van

de respondent blijven in alle vergelijkingen sterker dan die van het beroep van de vader.

5. Prestatieniveau aan het einde van de lagere school

Het prestatieniveau dat een leerling aan het einde van de lagere school heeft bereikt, blijkt volgens veel onderzoek naar schoolloopbanen de doorslaggevende factor te zijn voor het vervolg van de schoolloopbaan (Meynen, 1984). We gebruiken de gegevens van het MEYNEN-bestand om na te gaan welke de rol van de ouderlijke beroepspositie hierin is. Tabel 21 levert de bekende coëfficiënten. Het traditionele beroepsmodel toont aan dat, als constant wordt gehouden op de invloed van de opleiding van de ouders en andere controlevariabelen, het beroepsprestige van de vader geen effect heeft op de prestaties (een som van een rekentoets en een taaltoets, afgenomen in de zesde klas van het basisonderwijs). Hoewel volgens het optimale schalingsmodel de maximale score van de beroepspositie een aanzienlijk effect heeft, geeft de 'adjusted' verklaarde variantie aan, dat de hypothese dat dit effect louter aan toeval toe te schrijven is niet kan worden verworpen. Het tweedimensionele beroepsmodel laat echter zien dat de culturele beroepsstatus wel zo'n direct effect heeft en dat dit effect bijna net zo groot is als het effect van optimale schaling. De economische beroepsstatus van de vader oefent geen invloed uit op de schoolprestaties van de kinderen. Ook deze onderzoeksuitslag bevestigt het vermoeden dat er sprake is van twee dimensies in de beroepsstratificatie.

6. Partnerkeuze

Ten slotte hebben we correlaties tussen vier kenmerken van huwelijkspartners berekend. Deze kenmerken zijn het opleidingsniveau, het beroepsprestige, de culturele en de economische beroepsstatus. We hebben de correlaties twee keer berekend, de eerste keer voor alle huwelijken uit de LS077-data waarvan voor beide huwelijkspartners het huidige of laatste beroep bekend is. Omdat hier het nadeel aan verbonden is dat voor sommige groepen huwelijkspartners het meetmoment ver verwijderd is van het tijdstip waarop dat beroep werd uitgeoefend – we denken hierbij met name aan die huisvrouwen die alleen vóór hun huwelijk beroepsarbeid hebben verricht –, zijn de correlaties ook nog eens berekend voor alle huwelijken waarin beide partners op het moment van het afnemen van de vragenlijst betaalde beroepsarbeid verrichtten. De correlaties blijken voor huwelijkspartners die beide werken iets hoger te liggen dan voor alle huwelijkspartners.

Voor de twee groepen is de volgorde van de correlaties gelijk. Huwelijkspartners blijken het meest homogeen te zijn wat betreft hun opleidingsniveau ($r = 0.55$ en 0.61), daarna komt de culturele beroepsstatus ($r = 0.45$ en 0.49), vervolgens de economische beroepsstatus ($r = 0.40$ en 0.43) en ten slotte het beroepsprestige ($r = 0.38$ en 0.43). De stelling van DiMaggio & Mohr (1985), dat huwelijkspartners elkaar vooral uitzoeken op basis van hun cultureel kapitaal, vindt hier een bevestiging.

Conclusies en discussie

De geringe invloed van de traditionele sociologische indicatie van de beroepspositie, het beroepsprestige, is in deze analyses opnieuw aangetoond. Voor een groot aantal leefstijlkenmerken en levenskansen bleek dat het opleidingsniveau een belangrijker rol speelt. De onderzoeksuitslagen waaruit blijkt dat het opleidingsniveau een sterker effect heeft op leefstijlen en levenskansen dan het beroep, kunnen gezien worden als kritiek op sociologisch onderzoek waarin beroepsprestige de centrale maat van sociale ongelijkheid vormt. We vroegen ons af of de beroepspositie in het geheel geen rol speelt, of dat slechts de traditionele codering niet helemaal adequaat is. De tweedimensionele stratificatietheorie van Bourdieu kan ons inziens aanleiding geven tot de ontwikkeling van nieuwe indicaties van de beroepspositie. Een uiteenlegging van de beroepspositie in een culturele en een economische dimensie bleek vruchtbaar bij het voorspellen van verschillende facetten van leefstijl en levenskansen. Uit de resultaten komen twee patronen naar voren. Meestal bleek òf de culturele òf de economische beroepsstatus het grootste deel van het aanwezige beroepseffect op te kunnen rapen. Dit was vooral het geval bij de economische leefstijl, gemeten via het aantal luxe goederen in bezit, bij de verschillende uitingen van een culturele leefstijl en bij de schoolprestaties van leerlingen in het lager onderwijs. In andere gevallen bleken de twee dimensies elkaar tegen te werken. Bij de politieke voorkeur was dit zelfs zeer sterk het geval. De schijnbaar afwezige invloed van de beroepspositie gemeten als prestige bleek uiteen te vallen in twee effecten van aanzienlijke grootte, een positief effect van de economische beroepsstatus en een negatief effect van de culturele beroepsstatus. Hoe hoger de economische beroepsstatus, des te rechtser wordt er gestemd, hoe hoger de culturele status, des te linkser. Andere opvallende onderzoeksuitslagen zijn de sterke verbanden tussen de culturele en economische beroepsposities van twee generaties en de relatief sterke associatie tussen de culturele beroepsposities van huwelijkspartners.

Concluderend, onze analyses laten zien dat het beroep een sterkere invloed heeft op leefstijlen en levenskansen dan met het beroepsprestige, de traditionele sociologische indicatie van de beroepspositie, wordt aangetoond. Verder is aannemelijk gemaakt dat een tweeledige specificatie van de beroepspositie, volgens een economische en een culturele dimensie, meer verklarende kracht oplevert. Niet kan worden geconcludeerd dat het beroep de centrale, meest gewichtige indicatie van sociale gelaagdheid is. Die rol is voor het opleidingsniveau weggelegd. Voor vrijwel alle geanalyseerde leefstijlkenmerken en levenskansen geldt dat het opleidingsniveau een sterker effect heeft dan de beroepspositie.

Ten slotte willen we nog de voortgang van deze studie schetsen. Deze is driedelig. Ten eerste willen we de theorie ervan verdiepen. We zijn vooral geïnteresseerd in de vraag naar de verklaring van de gevonden verbanden. Wat zijn de mechanismen die verbanden leggen tussen de twee dimensies van de beroepspositie en de leefsituatie? Eén van de vragen op dit gebied is of er sprake is van een invloed van competentie en vaardigheden of dat juist statusoverwegingen en normconformerend gedrag de doorslag geven. Beroepsbeoefenaren hebben op grond van hun beroep de beschikking over bepaalde vaardigheden en het is plausibel dat bij een aantal aan de beroepsactiviteiten verwante leefstijlkenmerken deze vaardigheden ingezet kunnen worden. Anderzijds bestaan er sociale verwachtingen op grond van het beroep dat men uitoefent. De afweging en onderlinge samenhang van deze twee aspecten zou empirisch onderzoekbaar gemaakt moeten worden. Ten tweede is er het methodologische probleem van het meten van de culturele en economische beroepsstatus. De vraag naar de aard van de beoordelaars is al even aangestipt maar nog niet opgelost. Zijn sociologen de juiste beoordelaars of moet ook gezocht worden naar andere deskundigen, zoals journalisten en beroepskeuze-specialisten? De thans ontwikkelde schalen hebben een voorlopig karakter. Het nader toekennen van scores willen we uitstellen tot de theoretische onderbouwing wat verder gevorderd is. Ten derde willen we het aantal toepassingsgebieden verruimen. Enkele onderzoeksvelden waarop we op het moment geen adequate gegevens hebben, zijn vriendenkeuze en waardenoriëntaties. Verder zijn we geïnteresseerd in de relaties tussen de twee dimensies van beroepsstatus en allerlei verdere aspecten van smaak en distinctie, van huisinrichting tot eetgewoonten.

Literatuur

Alwin, D.F., Trends in parental socialization values: Detroit, 1958-1983, *American Journal of Sociology*, 90, 1984, p. 359-382.

- Blau, P.M. en O.D. Duncan, *The American occupational structure*, New York: Wiley, 1967.
- Blau, P.M. en J.E. Schwartz, *Crosscutting social circles*, London: Academic Press, 1984.
- Bosker, R.J., G.W. Meynen en R.U.W. van der Velden, Waardenoriëntaties en maatschappelijke gelaagdheid, *paper*, Nederlands-Vlaamse Sociologendagen, 1986.
- Bourdieu, P., Cultural reproduction and social reproduction, in: R. Brown (red.): *Knowledge, education and cultural change*, London: Tavistock, 1973, p. 71-112.
- Bourdieu, P., *Distinction; a social critique of the judgement of taste*, London: Routledge & Kegan Paul, 1984 (orig. Frans, 1979).
- Bourdieu, P. en J.C. Passeron, *Reproduction in education, society and culture*, London: Sage, 1977 (orig. Frans, 1970).
- Brint, S., 'New class' and cumulative trend explanations of the liberal political attitudes of professionals, *American Journal of Sociology*, 90, 1984, p. 30-71.
- Centraal Bureau voor de Statistiek, *Beroepenclassificatie 1984*, Den Haag: Staatsuitgeverij, 1984.
- Deth, J.W. van, *Politieke waarden*, diss., Amsterdam: CTI-Press, 1984.
- DiMaggio, P., Cultural capital and school success: the impact of status culture participation on the grades of U.S. high school students, *American Sociological Review*, 47, 1982, p. 189-201.
- DiMaggio, P. en J. Mohr, Cultural capital, educational attainment and marital selection, *American Journal of Sociology*, 90, 1985, p. 1231-1261.
- DiMaggio, P. en M. Useem, The arts in education and cultural participation: the social role of aesthetic education and the arts, *Journal of Aesthetic Education*, 14, 1980, p. 55-72.
- Eyk, C. van der en B. Niemöller, *Electoral change in the Netherlands*, diss. Amsterdam, 1983.
- Featherman, D.L. en R.M. Hauser, *Opportunity and change*, New York: Academic Press, 1978.
- Ganzeboom, H.B.G., *Cultuur en informatieverwerking*, Utrecht: diss., 1984.
- Graaf, P.M. de, Culturele hulpbronnen en schoolloopbanen in het lager onderwijs, *Mens en Maatschappij*, 1985, p. 345-365.
- Graaf, P.M. de, The impact of cultural and financial resources on educational attainment in the Netherlands. In: *Sociology of Education*, 59, 1986, p. 237-246.
- Halsey, A.H., A.F. Heath en J.M. Ridge, *Origins and destinations*, Oxford: Clarendon Press, 1980.
- Hauser, R.M. en D.L. Featherman, Equality of schooling: trends and prospects, *Sociology of Education*, 49, 1976, p. 99-120.
- Heek, F. van, E.W. Verduyn, H.M. in 't Veld-Langeveld, G. Kuiper, A. van Braam en B. Korstanje, *Sociale stijging en daling in Nederland, deel I*, Leiden: Stenfert Kroese, 1958.
- Heise, D.R., Employing nominal variables, induced variables, and block variables in path analysis, *Sociological Methods & Research*, 1, 1972, p. 147-173.
- Hoog, C. de, *Wederzijdse kenmerken van huwelijkspartners*, Den Haag: Staatsuitgeverij, 1979.
- Hyman, H., Ch.R. Wright en J.S. Reed, *The enduring effects of education*, Chicago: The University of Chicago Press, 1975.
- Hyman, H. en Ch.R. Wright, *Education's lasting influences on values*, Chicago: University of Chicago Press, 1979.
- Kalmijn, M. en R. Batenburg, Reproductie van cultureel en economisch kapitaal op een traditioneel en een Montessori-lyceum, *Tijdschrift voor Onderwijs Research*, 11, 1986, p. 149-163.
- Meynen, W., *Maatschappelijke achtergronden van intellectuele ontwikkeling*, diss., Groningen: Wolters-Noordhoff, 1979.
- Meynen, W., *Van zes tot twaalf*, SVO-reeks 79, Harlingen: Flevodruk, 1984.

- Parkin, F., *Marxism and class theory*, London: Tavistock, 1979.
- Savage, J., Postmaterialism of the left and right, *Comparative Political Studies*, 17, 1985, p. 431-451.
- Sixma, H. en Ultee, W.C., Een beroepsprestigeschaal voor Nederland in de jaren tachtig, *Mens en Maatschappij*, 58, 1983, p. 360-382.
- Sobel, *Lifestyle and social structure*, New York: Academic Press, 1981.
- Swaan, A. de, *Kwaliteit is klasse*, Amsterdam: Bert Bakker, 1985.
- Tulder, J.J.M. van, *De beroepsmobiliteit in Nederland van 1919-1954*, Leiden: Stenfert-Kroese, 1962.
- Wippler, R., *Sociale determinanten van het vrijetijdsgedrag*, diss. Assen: Van Gorcum, 1968.